

**ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՄԱՐԱՆ**

ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ ԼԻԼԻԹ ԴԱՎԻԹ

**ՀԱԿԱՀԱՄԱՐԱԿԱԿԱՆ ՎԱՐՔԻ ՍՈՒԲՅԵԿՏԻՎ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ
ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՆԱԽԱԶԳՈՒՇԱՑՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ**

ԺԹ.00.03 «Սոցիալական հոգեբանություն (միջանձնային հարաբերություններ, ընտանեկան, տարիքային, մանկավարժական, խմբային գործունեություն)» մասնագիտությամբ հոգեբանական գիտությունների թեկնածուի զիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ 2019

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում:

Գիտական ղեկավար՝

հոգեբանական գիտությունների թեկնածու,
պրոֆեսոր

Ռուբեն Հակոբի Պողոսյան

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝

հոգեբանական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր՝
Սեդրակ Աղասու Սեդրակյան

հոգեբանական գիտությունների
թեկնածու, դոցենտ
Լիդա Ռազմիկի Արամյան

Առաջատար կազմակերպություն՝ ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիա

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2019 թ. սեպտեմբերի 12-ին՝ ժամը 12⁰⁰-ին Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում գործող ԲՈՒԿ-ի «Հոգեբանության» 064 մասնագիտական խորհրդի նիստում:

Հասցեն՝ 0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Խ. Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ-ի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2019թ. հուլիսի 15-ին:

«Հոգեբանության» 064 մասնագիտական խորհրդի
գիտական քարտուղար, հոգեբանական
գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր՝

Կամո Երեմի Վարդանյան

ԱՏԵՆԱՆՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Թեմայի արդիականությունը: Հանցավորության պատճառ հանդիսացող գործոնների վեր հանումը, դրանց էության բացահայտումը և հնարավորինս չեզոքացումը արդեն երկար ժամանակ է ինչ գտնվում է թե՛ տեսաբանների, թե՛ պրակտիկ աշխատողների ուշադրության առանցքում: Առաջադրված խնդրի լուծումը պայմանավորված է ինչպես օբյեկտիվ, այնպես էլ սուբյեկտիվ գործոններով: Դրանցից մեկն էլ այն է, որ հանցավորության պատճառ հանդիսացող գործոնների ուսումնասիրությունը հիմնականում իրականացվում է առանձին իրավաբանական գիտությունների շրջանակներում և ուսումնասիրության շրջանակներից երբեմն դուրս են մնում հանցավոր վարքի ընկալման բազմաթիվ հիմնահարցեր, որոնց բացահայտումը հնարավոր է միայն համապատասխան նեղ մասնագիտական, օրինակ՝ հոգեբանական գիտելիքների ատկայության պարագայում: Մեր կողմից ներկայացված աշխատանքի շրջանակներում անդրադարձ է կատարվում հենց արծարծված հիմնախնդրին, ինչն էլ կասկածի տակ չի դնում ընտրված թեմայի արդիականությունը և կարևորությունը:

Հետազոտական թեմայի արդիականությունը հիմնավորվում է նաև նրանով, որ թեկուզ հակահասարակական վարքի սուբյեկտիվ կամ հոգեբանական կողմի բաղադրիչների մասին տարբեր առիթներով հիշատակվում են հոգեբանների և իրավաբանների մի շարք աշխատություններում, սակայն այդ հարցը դեռևս մենագրական հետազոտության առարկա չի դարձել, որում ամփոփված լինի երևույթի ուսումնասիրության տարբեր կողմերն ու եզրերը իրենց ամբողջության մեջ ներառված:

Հիմնախնդրի գիտական նշակվածության աստիճանը: Քանի որ հակահասարակական վարքի պատճառականությունը, դրա շարժառիթները հասկանալու, դրա դեմ կազմակերպված և նպատակասլաց պայքար ծավալելու համար խիստ էական է այդ վարքի սուբյեկտիվ կողմի ուսումնասիրությունը և հանցագործության օբյեկտիվ կողմի հետ դրա հարաբերակցության պարզաբանումը, ուստի սուբյեկտիվ գործոնների ուսումնասիրության հիմնախնդրին նշանակալի ուշադրություն են դարձրել քրեաբանական, քրեա-իրավական, հոգեբանական, փիլիսոփայական գրականության շրջանակներում:

Իրավաբանները հակահասարակական վարքի կառուցվածքում առանձնացնում են օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ (հոգեբանական) պատճառականություն, ինչպես նաև հանցակազմ հասկացությունը, որը բաղկացած է չորս խումբ հատկանիշներից. հանցագործության օբյեկտը, դրա օբյեկտիվ կողմը, հանցագործության սուբյեկտը, դրա սուբյեկտիվ կողմը: Իրավաբանական հատկանիշների դերում, որոնցով բնութագրվում է հանցագործության սուբյեկտիվ կողմը, հանդես են գալիս մեղքը, դրդապատճառը, նպատակը, հույզերը: Իրավաբանների մեկնաբանությամբ վերջին չորս գործոններով սահմանափակվում է հանցագործության սուբյեկտիվ կամ

հոգեբանական կողմը, որը հնարավորություն չի տալիս հանցագործության սուբյեկտի բարոյական դեգրադացիան լայն հոգեբանա-քրեաբանական վերլուծության ենթարկել: Անհրաժեշտություն է առաջանում ընդլայնել հակահասարակական վարքի սուբյեկտիվ գործոնների կազմը և այն համալրել այնպիսի էապես կարևոր բաղադրիչներով, ինչպիսիք են հակահասարակական դիրքորոշումը՝ Կ.Ե. Իգոշև, քրեածին վարքի դիրքորոշումը՝ Ս. Ջ. Արզումանյան, հանցավորության դրդապատճառը՝ Վ.Ն. Կուդրյավցև, հոգեբանական օտարացումը՝ Յու. Մ. Անտոնյան և այլն: Այսինքն անձնային այն կառույցները, այդ թվում՝ անգիտակցական, որոնք ակտիվ մասնակցություն են ունենում հակահասարակական վարք ու գործունեություն ծավալելու համար:

Հետազոտության հիմքում ընկած ընդհանուր և մասնավոր վարկածային դրույթները: Հակահասարակական վարքի պատճառականության շրթայում կարևոր դեր են խաղում սուբյեկտիվ գործոնները, որոնք հանդես են գալիս որպես հիերարխիկ համակարգ, որի կառուցվածքում հատկապես կարևոր դեր է խաղում կոգնիտիվ բաղադրիչը՝ տվյալ հանցագործության նկատմամբ անձի «տեսությունը»: Այն, զուգորդվելով հակահասարակական վարքին նպաստող մյուս սուբյեկտիվ գործոնների՝ անձի հանցածին դիրքորոշումների, մոտիվացիոն, արժեքային, հուզական առանձնահատկությունների հետ, հանցավոր վարքի պատրաստականություն է ձևավորում: Այս ընդհանուր վարկածային դրույթների հիման վրա առաջ են քաշվել հետևյալ մասնավոր դրույթները.

- Անձի հակահասարակական գործունեության կամ կոնկրետ արարքի կողմնորոշման հիմքում առկա է պատկերացումների յուրահատուկ համակարգ, տեսություն, որով անձն իր և ուրիշների համար տրամաբանորեն հիմնավորում է, ռացիոնալիզացիայի է ենթարկում, արդարացնում է տվյալ արարքը կամ գործունեությունը: Հենց այդ պատկերացումների համակարգի միջոցով է անձը «հանում» տվյալ հանցագործությունն իրականացնելու բարոյական արգելքը:
- Անձի հակահասարակական գործունեությունը պայմանավորող որոշ սուբյեկտիվ գործոններ ընդհանուր են տարբեր բնույթի հանցագործությունների պարագայում: Այդ գործոններն են. կյանքի անիմաստության զգացումը, էքստերնալությունը՝ որպես անձի հատնության, ինքնաքննադատականության և սեփական արարքների համար պատասխանատվության ցածր մակարդակները պայմանավորող գործոն, նյութական բարեհարմարության ընդունումը որպես գերարժեք և բարձր ռեակտիվ ազդեցիվությունը:

Հետազոտության նպատակի և վարկածի հիման վրա առանձնացվել են հետևյալ խնդիրները.

- Վերլուծել հակահասարակական վարքի սուբյեկտիվ գործոններին վերաբերող հետազոտությունները իրավաբանական և հոգեբանա-քրեաբանական գրականության մեջ:

- Կատարել օրինապահ և հակահասարակական վարքերի համեմատական հոգեբանական վերլուծություն և հիմնավորել, որ այդ վարքի սուբյեկտիվ բաղադրիչները հոգեբանա-քրեաբանական հետազոտության հիմնախնդիր են:
- Առանձնացնել, դասակարգել հակահասարակական վարքի սուբյեկտիվ գործոնները և տալ դրանց ընդհանուր հոգեբանա-քրեաբանական բնութագիրը, ինչպես նաև ցույց տալ, թե դրանցից որոնք են գերակայում հանցավոր գործողության մեջ:
- Տեսական վերլուծության ենթարկել հանցավոր վարքին նպաստող օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոնների հարաբերակցությունը:
- Բացահայտել հակահասարակական վարքի հիմքում ընկած ընդհանուր սուբյեկտիվ գործոնները:
- Մշակել մեթոդական հանձնարարականներ հակահասարակական վարքի սուբյեկտիվ գործոնների կանխարգելման համար:

Հետազոտության նպատակը: Հետազոտության ենթարկել հակահասարակական վարքի սուբյեկտիվ, այսինքն՝ հոգեբանական գործոնները:

Հետազոտության օբյեկտը: Հակահասարակական վարքը պայամանավորող սուբյեկտիվ գործոններն են:

Հետազոտության առարկան: Հակահասարակական վարքը պայամանավորող այն սուբյեկտիվ գործոնները, որոնք ընդհանուր են տարբեր բնույթի հանցագործություններ իրականացրած անձանց մեջ:

Հետազոտության մեթոդաբանական և տեսական հիմքերը: Հետազոտության ընթացքում հիմնվել ենք դետերմինիզմի, համակարգայնության, զարգացման և պատմականության սկզբունքների վրա: Քանի որ հետազոտության առարկան երկու գիտությունների՝ իրավաբանության և հոգեբանության սահմանագծում է, ուստի մեթոդաբանական հիմքերի դերում հանդես են գալիս անվանի իրավաբաններ-քրեաբաններ Ա.Բ. Սախարովի, Վ.Ն. Կուրյավցևի, Կ.Ե. Իգոշևի, Յու.Մ. Անտոնյանի, Ի.Ա. Կուրյավցևի, իրավաբանական հոգեբաններ Ա.Ս. Արզումանյանի, Վ.Լ. Վասիլևի, Մ.Ի. Ենիկեևի, Վ.Վ. Ռոմանովի, Ա.Ռ. Ռատինովի, Յու.Վ. Չուֆարովսկու, ճանաչված հոգեբաններ Բ.Գ. Անանևի, Ա.Ն. Լեոնտևի, Ա.Լ. Ռուբինշտեյնի, Ա.Մ. Յակովլևի, Ա.Ռ. Լուրիայի, Կ.Է. Իզարդի, Դ.Ն. Ուզնաձեի, Շ.Ա. Նադիրաշվիլու, Վ.Ն. Մյասիշևի, Ա.Ա. Բողայովի տեսական դրույթները և հիմնարար հետազոտությունները: Հատկապես կողմնորոշվել ենք Վ.Ն. Մյասիշևի՝ հարաբերությունների, Դ.Ն. Ուզնաձեի՝ հոգեբանական դիրքորոշման, Ա.Ն. Լեոնտևի, Լ.Ի. Բոժովիչի՝ անձի ձևավորման, Ա.Չ. Արզումանյանի՝ իրավախախտի անձի կազմավորման հոգեբանա-քրեաբանական, Ա.Ա. Բողայովի՝ սոցիալական ընկալման, սոցիալական ադապտացիայի և սոցիալիզացիայի, Ա.Բ.Սախարովի, Վ.Ն. Կուրյավցևի, Վ.Ե. Էմինովի, Յու. Մ. Անտոնյանի՝ հանցագործի անձի և հանցագործության պատճառականության մասին տեսություններով:

Աշխատանքում կիրառվել են հետազոտության հետևյալ մեթոդները.

Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են փաստաթղթերի և դատավճիռների վերլուծության, գրույցի (ինտերվյուի) հոգեբանական թեստերի մեթոդները: Հետազոտության ընթացքում կիրառել ենք «Արժեքների նշանակության և հասանելիության ուսումնասիրության մեթոդիկան» (Ֆոնտալովա Ե.), «Ռեակտիվ և անձնային տազնապայմության մակարդակի գնահատման սանդղակը (Սպիլբերգեր-Խանին)», անձնավորության ուսումնասիրության FPI մեթոդիկան և «Վերահսկման տեղակայման հարցարանը» (Ջ. Ռոթթեր):

Հետազոտության գիտական նորույթը: Հետազոտության մեջ ցույց է տրվում, որ թեկուզ հանցավոր վարքի առանձին բաղադրիչներ (հակահասարակական դիրքորոշում՝ Կ.Ե. Իգոշև, քրեածին վարքի դիրքորոշում՝ Ա.Ջ. Արզումանյան, հանցավորության դրդապատճառ՝ Վ.Ն. Կուդրյավցև և այլն) որոշակիորեն լուսաբանված են, սակայն նման վարքի բազմաթիվ այլ սուբյեկտիվ գործոններ դեռևս հետազոտված չեն:

Ներկա հետազոտության մեջ ցույց է տրվում, որ անձի հանցավոր գործունեությունն ունի որոշակի կողմնորոշման հիմք, տեսություն, որով անձն իր և ուրիշների համար ռացիոնալիզացիայի է ենթարկում տվյալ գործունեությունը կամ կոնկրետ արարքը: Այդ տեսությամբ անձն արդարացնում է իր հանցավոր գործունեությունը կամ արարքը՝ հանելով հանցագործությունն իրականացնելու բարոյական արգելքը:

Հետազոտությամբ բացահայտվել է նաև, որ հակահասարակական վարքի հիմքում կան որոշ սուբյեկտիվ գործոններ, որոնք ընդհանուր են տարբեր բնույթի հանցագործությունների պարագայում: Այդ գործոններից առավել կարևոր են սեփական գոյության անհիմաստության զգացումը, էքստերնալությունը և գումարը, նյութական բարիքները որպես գերարժեք ընդունելը:

Հետազոտության տեսական նշանակությունը: Քանի որ իրավաբանական հոգեբանությունը որպես հոգեբանության ինքնուրույն ճյուղ ինտենսիվ զարգացման փուլում է, ուստի այդ բնագավառին վերաբերող բազմակողմանի էմպիրիկ հետազոտությունները ինչպես նպաստում են եղած տեսությունների հարստացմանը, այնպես էլ հիմքեր են ստեղծում նոր տեսական դրույթների կազմավորման համար: Անձի հակահասարակական վարքի հոգեբանական կամ սուբյեկտիվ գործոնների ուսումնասիրության տեսական նշանակությունը արտահայտվում է հետևյալում.

ա) Անվանի իրավաբանների (Ա. Սախարով, Վ. Կուդրյավցև, Ի. Կարպեց, Պ. Դուբինին, Վ. Տարարովսիին և ուր.) կողմից ստեղծված հանցագործի անձի և վարքի, հանցավորության պատճառականության տեսություններում անձի քրեականացման գործընթացում անձնային, հոգեբանական բազմաթիվ գործոններ դեռևս բավարար չափով ներկայացված չեն: Մեր հետազոտության տեսական արժեքն էլ հենց այն է, որ հակահասարակական գործունեությունը պայմանավորող սուբյեկտիվ գործոնների տեսությունը հարստացվում է նոր, դեռևս բավարար չափով չհետազոտված հոգեբանական գործոններով:

բ) Հետազոտության մեջ տրվում է հանցավոր վարքի սուբյեկտիվ գործոնների հետևյալ դասակարգումը. կոգնիտիվ գործոններ (պատկերացումները հանցագործության վերաբերյալ), դիրքորոշումներ, մոտիվացիոն գործոններ (պահանջմունքներ, դրդապատճառներ, կյանքի իմաստավորվածություն, արժեքներ), անձի անհատական առանձնահատկություններ (բնավորություն, խառնվածք), հուզական գործոններ (տագնապայնություն, ագրեսիվություն): Այս գործոնների հանցավոր վարքի օբյեկտիվ պատճառների հետ հարաբերակցության առանձնահատկությունների պարզաբանումը, տեսական նոր դրույթների առաջադրումը հնարավոր է դարձնում մի կողմից որոշակիորեն խմբագրել հանցավոր վարքի կառուցվածքի մասին տեսական պատկերացումները և ըստ արժանավոյն կարևորել հոգեբանական բաղադրիչները, իսկ մյուս կողմից, հանցագործի անձի կազմավորման գենեզիսի օրինաչափություններից ելնելով՝ վերահիմաստավորել վաղ հոգեբանական և սոցիալական պրոֆիլակտիկայի բովանդակությունը, դերը և համարժեք միջոցառումները:

գ) Հետազոտության տեսական նշանակությունը առավելապես կարևորվում է նաև նրանով, որ տեսական և էմպիրիկ հետազոտություններով բացահայտված իրողությունները էապես կարող են նպաստել շեղվող (դևիանտ) վարքի հոգեբանական տեսության զարգացմանը, ինչն էլ ավելի նպատակասլաց և արդյունավետ կդարձնի հանցավորության դեմ պայքարը, և որի հիմնական բաղադրիչներից մեկը մենք համարում են անձի բարոյալքման գործընթացի կանխարգելումը, նախազգուշացումը:

Հետազոտության կիրառական նշանակությունը: Հետազոտության արդյունքները կիրառական առումով կարող են օգտագործվել մի շարք նպատակներով.

ա) Հանցագործի անձի կազմավորման գենեզիսի առանձնահատկությունների հաշվառման հիման վրա կարելի է երեխաների կրթա-դաստիարակչական պրոցեսը այնպես կազմակերպել, որպեսզի նրանց մեջ ձևավորվի հարգանք իրավավարքի և օրենքի նկատմամբ, նրանց մեջ դրվեն բարոյագիտակցության և իրավագիտակցության հիմքերը, ինչը կնպաստի նրանց սոցիալական վարքի շեղման կանխարգելմանը:

բ) Հետազոտությամբ ստացված արդյունքները, բացահայտված տեսական դրույթները և առաջադրված գործնական մեթոդական հանձնարարականները կարող են արդյունավետորեն օգտագործվել ինչպես քրեակատարողական հիմնարկներում, այնպես էլ հատուկ (ուղղիչ-դաստիարակչական) դպրոցներում պրոֆտեխնուսումնարաններում և նմանատիպ այլ հիմնարկ-ձեռնարկություններում վարքը շեղված անձանց ուղղելու և սոցիալապես վերականգնելու (ռեսոցիալականացնելու) նպատակով:

գ) Հակահասարակական վարքի սուբյեկտիվ բաղադրիչների ծավալուն բնութագրերը և հանցարարքի կազմում դրանց դերի հիմնավորումները իրավաբանները և հոգեբանա-սոցիալական աշխատողները (քրեակատարողական հիմնարկներում) կարող են հիմք ընդունել նախ

հանցագործության օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառականությունը լիարժեք պարզելու, այնուհետև հանցագործի (մեղադրյալի) նկատմամբ համարժեք մոտեցում ցուցաբերելու համար (հանցարարքը որակելիս, խափանման միջոցը ընտրելիս, մեղքը որակելիս, պատժամիջոց և պատիժ կրելու վայրը ընտրելիս և այլն):

դ) Անձնային կամ հոգեբանական գործոնների առաջացման և զարգացման առանձնահատկությունների իմացությունը հնարավորություն կտա ծնողներին (հատկապես անբարենպաստ ընտանիքների), դաստիարակներին և մանկավարժներին ժամանակին բացահայտել երեխայի անձի և վարքի հետ կատարվող բացասական փոփոխությունները:

Պաշտպանության ներկայացվող դրույթները:

- Հակահասարակական վարքն իր հանցակազմով ունի բարդ կառուցվածք, որտեղ որոշակիորեն հարաբերակցվում են հանցագործության օբյեկտը և օբյեկտիվ կողմը, սուբյեկտը և սուբյեկտիվ կողմը: Համապատասխանաբար հանցավոր վարքը ունի օբյեկտիվ պատճառականություն, որն ենթադրում է այն քրեածին պայմաններն ու հանգամանքներն, որոնք նպաստում են հանցավոր մտադրության առաջացմանը և դրա կատարմանը: Այդ վարքը ունի նաև սուբյեկտիվ պատճառականություն, որի տակ հասկացվում է անձից բխող հոգեբանական գործոնները:
- Կարելի է առանձնացնել հանցագործության սուբյեկտիվ գործոնների հետևյալ հիմնական խմբերը. ա/ կոգնիտիվ գործոններ (պատկերացումները հանցագործության վերաբերյալ, դիրքորոշումներ), բ/ մոտիվացիոն գործոններ (պահանջմունքներ, դրդապատճառներ, կյանքի իմաստավորվածություն, արժեքներ), գ/ անհատական առանձնահատկություններ (բնավորություն, խառնվածք), դ/ հուզական գործոններ (տագնապայնություն, ագրեսիվություն):
- Անձի հակահասարակական գործունեությունը հիմնվում է յուրահատուկ կողմնորոշման հիմքի վրա, որի կարևոր առանձնահատկությունն այն է, որ անձը տրամաբանորեն, հաճախ էլ փաստերով հիմնավորում և արդարացնում է իր հանցավոր գործունեությունը կամ կոնկրետ արարքը: Այդ տեսությամբ անձը «հանում» է սովյալ հանցագործությունն իրականացնելու բարոյական արգելքը:
- Անձի հակահասարակական գործունեության մեջ առկա են որոշ սուբյեկտիվ գործոններ, որոնք ընդհանուր են տարբեր բնույթի հանցագործությունների պարագայում:
- Անձի հակահասարակական գործունեության ընդհանուր սուբյեկտիվ գործոններն են. կյանքի անիմաստության զգացումը,

Էքստերնալությունը, նյութական բարօրության արժեքի բացարձակացումը:

- Հանցավոր վարքի պատճառականության մեջ որոշակի հոգեբանական հարաբերակցության մեջ են գտնվում օբյեկտիվ պատճառներն ու պայմանները և սուբյեկտիվ պատճառները: Դրա առանձնահատկությունների իմացությունը հնարավորություն է տալիս գնահատել այդ պատճառները, առավել ակնհայտ տեսնել դրանց միջև եղած պատճառահետևանքային կապերը, ճիշտ ընտրել ինչպես օբյեկտիվ պատճառներից խուսափելու, այնպես էլ սուբյեկտիվ գործոնների առաջացումը կասեցնելու ուղիները, ինչպես նաև տարբերակել հանցավոր վարքին նպաստող մի շարք գործոններ ևս, որոնք ըստ ծագման պատճառականության օբյեկտիվ բնույթի են, իսկ ըստ դրսևորման՝ սուբյեկտիվ, այսինքն՝ անձնային պայմանավորվածություն ունեն: Վերջին հանգամանքը կազմում է վարքը շեղված, հանցավոր անձի, կալանավորի նկատմամբ առհասարակ մոտեցման հիմքը ուղղման և վերադաստիարակության, հոգեբանական վերականգնման, ռեսոցիալիզացիայի գործընթացներում:

Աշխատանքի կառուցվածքը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, օգտագործված գրականության ցանկից, հավելվածներից: Ընդհանուր ծավալը կազմում է 137 էջ:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից, եզրակացությունից, օգտագործված գրականության ցանկից, հավելվածներից:

Ատենախոսության **ներածական մասում** հիմնավորված է թեմայի այժմեականությունը, առաջադրված է հետազոտության գիտական վարկածը, սահմանված են հիմնական նպատակը, խնդիրները և ուսումնասիրության մեթոդները: Ներկայացված են հետազոտության մեթոդաբանական հիմքերը, տեսակիրառական նշանակությունը, նորույթը, պաշտանության ներկայացվող հիմնական դրույթները, ատենախոսության կառուցվածքը:

Ատենախոսության առաջին **«Հակահասարակական վարքի սուբյեկտիվ գործոնները որպես հոգեբանական հետազոտության հիմնախնդիր»** գլխի առաջին պարագրաֆը նվիրված է հակահասարակական վարքի հետազոտության տեսական հիմքերի բացահայտմանը: Երկրորդ պարագրաֆում վերլուծվում են հակահասարակական վարքի սուբյեկտիվ կողմի հիմնախնդիրն նվիրված ուսումնասիրությունները իրավաբանական և հոգեբանական գրականության մեջ պատմական տարբեր ժամանակահատվածներում:

Բարձր գնահատելով տարբեր հեղինակների տեսությունները և հայեցակարգերը և դրանց արժեքը հակահասարակական վարքի հոգեբանական

կողմի ուսումնասիրության մեջ՝ նշենք, որ առանձին վերցրած դրանք բոլորը մեծ հնարավորություն են տալիս ներթափանցելու մարդու վարքի, այդ թվում՝ հակահասարակական վարքի դրսևորմանը նախորդող այնպիսի հոգեբանական, անձնային գործոնների մեջ, ինչպիսիք են անձի պահանջմունքները, ցանկությունները, ձգտումները, հետաքրքրությունները, դիրքորոշումները, դրդապատճառները, զգացմունքները, համոզմունքները, վերաբերմունքը շրջապատի նկատմամբ, անձի հուզա-կամային ոլորտները և այլն:

Անփոփելիվ խնդրո առարկայի շուրջ ուսումնասիրությունները և անվանի քրեաբանների և իրավաբանական հոգեբանների հայեցակարգերը հանգել ենք հետևյալ եզրահանգումներին.

- Հակահասարակական վարքը որպես անձի, սեփականության, իրավակարգի, հասարակության և պետության նկատմամբ կատարված ոտնձգություն կամ անօրինական գործողություն հետաքրքրության առարկա է եղել դեռևս հին ժամանակներից: Դրա շուրջ գրվել են մենագրություններ, ստեղծվել են տեսություններ (հատկապես քրեաբանական), առաջադրվել հայեցակարգեր: Այսինքն քննարկվող խնդիրն այնքան հին է, որքան մարդկային հասարակության էվոլյուցիան:
- Հակահասարակական վարքը որպես հետազոտության առարկա քննարկվում է երկու գիտությունների՝ իրավաբանության (հատկապես քրեաբանության) և հոգեբանության (առավելապես իրավաբանական) սահմանագծում: Այդպիսի վարքի հիմքում ընկած օբյեկտիվ պատճառները քրեաբանության ուսումնասիրության հիմնախնդիր են հանդիսանում, իսկ սուբյեկտիվ կամ հոգեբանական պատճառները՝ իրավաբանական հոգեբանության ուսումնասիրության առարկա:
- Հակահասարակական վարքի սուբյեկտիվ պատճառների հետազոտումը էական նշանակություն ունի ինչպես հանցավորության դրդապատճառները բացահայտելու, հանցարարքը որակավորելու և համարժեք պատիժ սահմանելու, այնպես էլ անձի քրեականացման գործընթացը նախագգուշացնելու և հանցագործի ուղղման և վերադաստիարակության աշխատանքներն արդյունավետ կազմավորելու համար:

Ատենախոսության երկրորդ **«Հակահասարակական վարքի սուբյեկտիվ գործոնների տեսափորձարարական հետազոտություն»** գլխի առաջին պարագրաֆում տրվում է սուբյեկտիվ գործոնների ընդհանուր հոգեբանական բնութագիրը:

Վերլուծելով տարբեր հեղինակների տեսությունները նշում ենք, որ անձի քրեականացման անձնային, հետևաբար հոգեբանական պայման է հանդիսանում անձի անբարենպաստ զարգացումը՝ ի պատասխան արտաքին աշխարհի հետ երկարատև անբարենպաստ փոխազդեցության: Անձի անբարենպաստ

գարգացում ասելով հասկանում ենք այնպիսի անձնային բնութագրերի ձևավորումը և գարգացումը, որոնք ակտիվ մասնակցություն են ունենում հանցավոր վարք և գործունեություն ծավալելու մեջ: Այդպիսիք են՝ բարձր անձնային տազնապայնությունը, ագրեսիվությունը, հանցածին դիրքորոշումը, հոգեբանական օտարացումը, խաթարված իրավագիտակցությունը, խաթարված արժեքային կողմնորոշումները, հուզա-կամային ոլորտի այլափոխվածությունը և այլն: Թվարկվածներից յուրաքանչյուրը կարող է իր դրսևորումն ունենալ կոնկրետ ֆրոստրացնող իրադրության պայմաններում:

«Հետազոտության կազմակերպումը և մեթոդիկան» դրվագում տրվում են վարկածի հիմնավորման ուղղությամբ իրականացվող ուսումնասիրման մեթոդիկաները և մեթոդները: Հետազոտությունը կազմակերպելու համար օգտագործվել են հոգեբանական զրույցի, փաստաթղթերի և դատավճիռների վերլուծության մեթոդները և հետևյալ մեթոդիկաները. Սպիլբերգեր-Խանինի ռեակտիվ և անձնային տազնապայնության մակարդակի գնահատման սանդղակը, Ե. Ֆոնտալովայի արժեքների նշանակության և հասանելիության ուսումնասիրության մեթոդիկան, անձնավորության ուսումնասիրության FPI մեթոդիկան, Ջ. Ռոթթերի վերահսկման տեղակայման հարցարանը:

Էմպիրիկ հետազոտություններն իրականացվել են 2007-2016 թվականներին, Երևանի «Վարդաշեն» և «Նուբարաշեն» քրեակատարողական հիմնարկներում: Հետազոտությանը մասնակցել են 71 դատապարտյալ: Հետազոտվողներին բաժանել ենք ըստ նրանց կողմից կատարված հանցագործությունների տեսակների: Դրանք են՝ կյանքի և առողջության դեմ ուղղված (30-50 տարեկան 28 միջնակարգ կրթություն ունեցող անձինք), սեփականության դեմ ուղղված (23-50 տարեկան 20 միջնակարգ կրթություն ունեցող անձինք) և զինվորական ծառայության կարգի դեմ ուղղված (20-35 տարեկան 23 միջնակարգ և բարձրագույն կրթություն ունեցող անձինք) հանցագործություններ:

Հետազոտությունների նպատակն էր՝ որակական և քանակական հետազոտությունների միջոցով պարզել հակահասարակական վարք իրականացնող անձանց այն սուբյեկտիվ գործոնները, որոնք ընդհանուր են տարբեր հանցագործությունների համար, և այն գործոնները, որոնք առավել բնորոշ են որոշակի հանցագործություններին:

Հետազոտություններն իրականացվել են երկու փուլով.

Առաջին փուլում ընտրել և դասակարգել ենք հետազոտվողներին ըստ հանցագործությունների տեսակի, ծանոթացել նրանց քրեական գործերին, վերլուծության ենք ենթարկել դրանք, իրականացրել զրույց դատապարտյալների հետ՝ ուղղված իրականացված հանցագործության սուբյեկտիվ գործոնների հետազոտությանը: Մասնավորապես զրույցի հիմնական նպատակն էր ծանոթանալ հետազոտվողի տվյալ հանցագործության վերաբերյալ կարծիքին, պարզել, թե նա ինչու է տեսնում սեփական գոյության իմաստը, ինչպիսի ինքնազնահատական ունի, որոնք են նրա իդեալները և այլն:

Երկրորդ փուլում անց ենք կացրել թեստային հետազոտություններ Սպիլբերգեր-Խանինի «Ռեակտիվ և անձնային տազնապայնության մակարդակի գնահատման սանդղակ», Ջ. Ռոթթերի վերահսկման տեղակայման հարցարան, Ե. Ֆոնտավոլայի «Արժեքների ակտուալության և հասանելիության», անձնավորության ուսումնասիրության FPI մեթոդիկաներով՝ պարզելու տարբեր բնույթի հանցագործություններ կատարած դատապարտյալների մոտիվացիոն համակարգի, տազնապայնության, ագրեսիվության, արժեքային համակարգի, հուզական և այլ ոլորտների առանձնահատկությունները:

Ընդհանուր առմամբ հետազոտության են ենթարկվել 71 դատապարտյալ: Հետազոտության ընթացքում նախ ծանոթացել ենք նրանց գործերին (71 դատապարտյալ), ապա, անցկացրել գրույց (ինտերվյու)՝ 21 դատապարտյալի հետ: Հետազոտության հաջորդ փուլում անց ենք կացրել թեստային հետազոտություններ (71 դատապարտյալի հետ), ապա համեմատել և ամփոփել երկու փուլերի հետազոտությունների արդյունքները:

Հետազոտությունների ընթացքում նախ հետազոտվողներին ներկայացվում էր դրանց նպատակը, այն է՝ պարզել, թե ինչ հոգեբանական, սուբյեկտիվ, ոչ հանցագործության հանգամանքներով պայմանավորված գործոններ են նպաստում հանցագործությունների կատարմանը: Հատուկ նշվում էր, որ բուն հանցագործության կամ դատապարտյալի մեղավորության վերաբերյալ հետազոտություններ չեն իրականացվելու, հետազոտվողի անուն ազգանունը չի հրապարակվելու, և որ դատապարտյալը, եթե կամենա, կարող է հրաժարվել ցանկացած հետազոտությունից կամ հարցերին պատասխանելուց:

Զրույցն իրականացնելու համար մշակել ենք ընդհանուր և, յուրաքանչյուր հետազոտվողի գործի հիման վրա, մասնավոր հարցեր: Ընդհանուր հարցերը վերաբերում էին անձի աշխարհայացքին, կյանքի իմաստին, դիրքորշումներին, հանցագործություն կատարելու վերաբերյալ պատկերացումներին (օրինակ՝ ո՞ր դեպքում կարելի է մարդ սպանել, ի՞նչ կարծիքի եք գողության որպես երևույթի մասին և այլն), ինքնաբնութագրմանը, ինքնավերաբերմունքին և ինքնազնահատկանին (ինչպե՞ս կբնութագրեիք ինքներդ ձեզ, կա՞ն բնավորության գծեր, որոնք նպաստել են հանցագործության կատարմանը, համարում ե՞ք ձեզ տազնապային, ագրեսիվ, հարգում ե՞ք ձեզ, ինչի՞ համար ձեզ կգովեիք կամ կքննադատեիք և այլն), հետազոտվողի ընտանիքի, ընկերական շրջապատի, աշխատանքի, դաստիարակության, կենսագրության առավել կարևոր իրադարձություններին և այլն: Յուրաքանչյուր հետազոտվողի հետ գրույցի համար կազմվում էր առանձին հարցարան: Զրույցի սկզբում տրվում էին առավել չեզոք հարցեր, ապա, կոնտակտի հաստատմանը զուգընթաց, ավելի շատ անկեղծություն պահանջող հարցեր:

Հետազոտության ենթարկված տարբեր բնույթի հանցագործություններ կատարած 21 (կյանքի և առողջության դեմ ուղղված հանցագործություններ կատարած 8, սեփականության դեմ ուղղված հանցագործություններ կատարած 7, զինվորական ծառայության կարգի դեմ ուղղված հանցագործություն կատարած 6

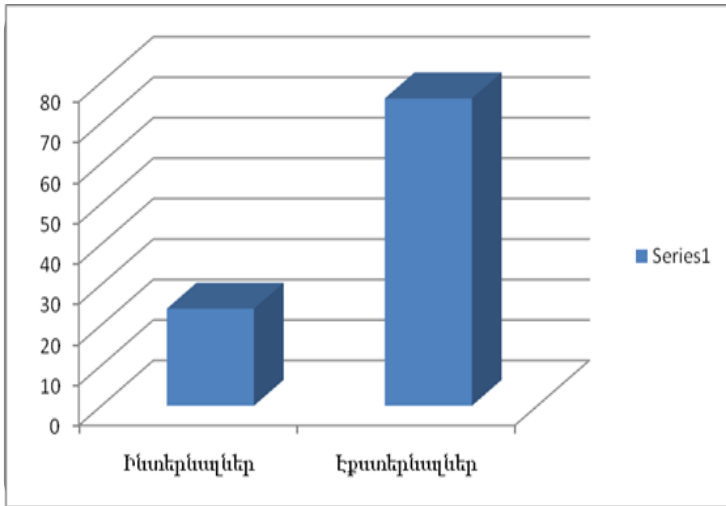
դատապարտյալներ) դատապարտյալի հետ իրականացված գրույցը հստակորեն բացահայտեց երկու կարևոր հանգամանք.

Նախ, որպես կանոն, հանցագործություն կատարած անձն ունի իր հանցագործությունն արդարացնող, ռացիոնալիզացիայի ենթարկող տեսություն, նրա համար տվյալ հանցագործությունը որոշակի պայմաններում, իրադրություններում սխալ կամ մեղք չի համարվում: Հարցման ենթարկված դատապարտյալներից միայն մեկը (4,76%-ը) միանգամայն բացասական լույսի ներքո ներկայացրեց իր կատարած հանցանքը, մնացած 20-ը (95,2%-ը) այս կամ այն կերպ արդարացնում էին տվյալ հանցագործությունը, ընդհանուր առմամբ համարելով այն բացասական երևույթ, գտնում էին, որ որոշակի իրավիճակներում, ու հատկապես իրենց պարագայում տվյալ հանցագործությունը թույլատրելի է: Ըստ որում, իր տեսակետը հանցագործություն կատարած անձը պրոյեկտում է ուրիշների վրա. նրա կարծիքով ցանկացած մարդ նման իրավիճակում էղպես պետք է վարվի:

Մյուս կարևոր բացահայտումը, որ կատարվեց գրույցի մեթոդով իրականացված մեր հետազոտության ընթացքում այն էր, որ դատապարտյալների բացարձակ մեծամասնությունը 16-ը (76%-ը) որևէ իմաստ չէր տեսնում սեփական գոյության մեջ: Ջրույցի ընթացքում 5 դատապարտյալ (23,5%-ը) հստակ նշեցին իրենց կյանքի իմաստը: Նրանցից երեքը որպես իրենց կյանքի իմաստ տեսնում էին «կյանքը վայելելը», ինչը, ըստ Վ. Ֆրանկլի, սխալ դիրքորոշում է կյանքի իմաստի հարցում և ի վերջո նորից հանգեցնելու կյանքի անիմաստության զգացողության: Երկու դատապարտյալ որպես իրենց կյանքն իմաստավորող գործոն նշեցին իրենց ընտանիքը և երեխաները:

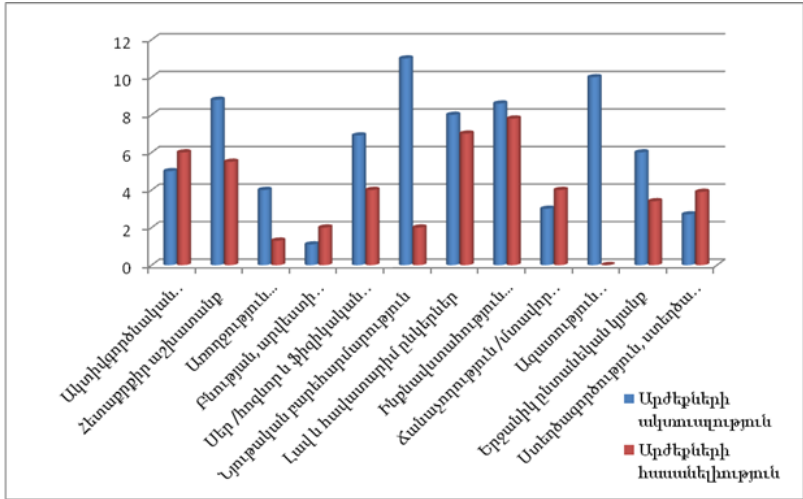
Ձ. Ռոթթերի վերահսկման տեղակայման թեստի արդյունքները ցույց տվեցին, որ դատապարտյալների 24%-ը (17 դատապարտյալ) ինտերնալ են, 76%-ը (54 դատապարտյալ)՝ էքստերնալ: Ըստ որում, որևէ էական տարբերություն չկար տարբեր բնույթի հանցագործություն կատարած անձանց հետազոտության արդյունքներում, այսինքն էքստերնալությունն բնորոշ է ընդհանրապես հանցավոր հակումներ դրսևորող անձանց: Ըստ մեզ, որքան ավելի ցածր է անձի ինքնաքննադատականությունը, այնքան ավելի է անձը հակված հակահասարակական արարքների:

Ձ. Ռոթթերի վերահսկման տեղակայման թեստի արդյունքները

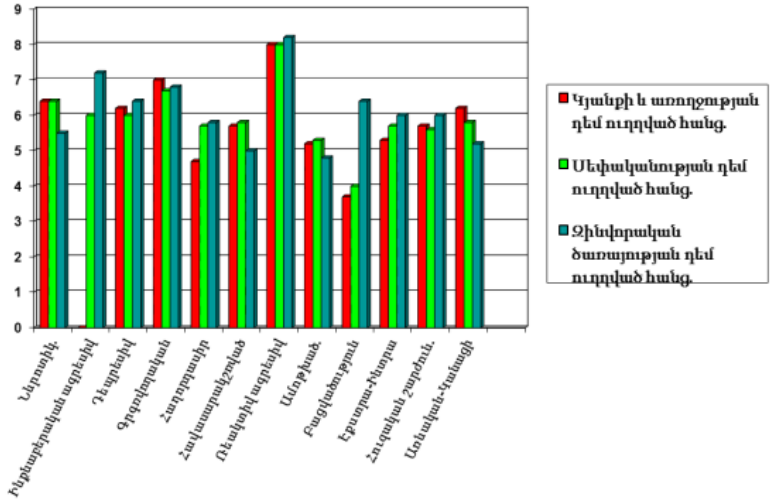
Ե. Ֆինտալովայի «Արժեքների ակտուալության և հասանելիության» մեթոդիկայով իրականացված հետազոտությանը մասնակցել են 71 դատապարտյալ (նույն ընտրանքը ինչ նախորդ հետազոտություններում): Հետազոտությունները ցույց տվեցին, որ դատապարտյալների համար առավել ակտուալ արժեքներն են նյութական բարեհարմարությունը (այս արժեքը բարձր է 63 դատապարտյալի, այսինքն՝ 88%-ի շրջանում) և ազատությունը (այս արժեքը բարձր է 65 դատապարտյալի, այսինքն՝ 91%-ի շրջանում): Մինևույն ժամանակ հենց այս ոլորտներում էլ ակտուալ արժեքների և դրանց հասանելիության միջև խզումը, այսինքն ներքին բախումը ամենամեծերից է, այսինքն նրանց համար առավել ակտուալ արժեքները նաև ամենաանհասանելի են: Ինչպես և նախորդ գործոնը, այս գործոններն էլ տարբեր բնույթի հանցագործություններ կատարած անձանց (կյանքի և առողջության դեմ, սեփականության դեմ, զինվորական ծառայության կարգի դեմ) պարագայում նույնն են, այսինքն նյութական բարեհարմարությունը գերաբժեք դարձնելն ընդհանրապես բնորոշ է հանցագործներին: Մենք այս հետազոտությամբ բացահայտված մյուս գերաբժեքը՝ ազատությունը, համարում ենք իրավիճակային՝ պայմանավորված դատապարտյալների կալանավայրում գտնվելով, այդ պատճառով էլ այն չենք համարում հանցագործությանը նպաստող սուբյեկտիվ գործոն:

Արժեքների նշանակության և հասանելիության հարաբերակցության մեթոդով ստացված արդյունքները

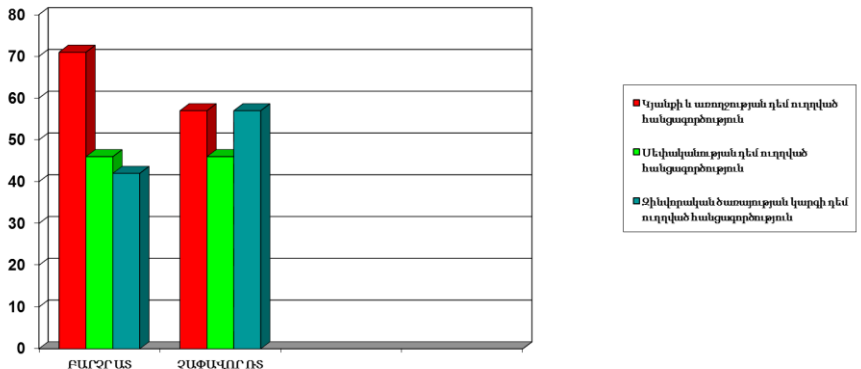
Անձնավորության ուսումնասիրության FPI հարցարանի միջոցով իրականացված հետազոտություններին մասնակցել է նույն ընտրանքը՝ 71 դատապարտյալ: Այս հետազոտությունները ցույց տվեցին, որ միայն բարձր ռեակտիվ ագրեսիվությունն է բնորոշ բոլոր երեք տիպի հանցագործություն կատարած անձանց, իսկ մյուս բնութագրերի առումով որևէ էական տարբերություններ չարձանագրվեցին: Բացառություն էր կազմում «բացվածություն» բնութագրի ցուցանիշը, որը բարձր էր զինվորական հանցագործություն կատարած անձանց շրջանում, սակայն դա դրական հատկություն է, վկայում է մարդկանց հետ հարաբերություններում անկեղծության և վստահության մթնոլորտի ստեղծման ձգտումների մասին և չի կարող համարվել հանցավոր վարքի համար նպաստավոր գործոն: Ինչ վերաբերում է ռեակտիվ ագրեսիվությանը, ապա դրա բարձր ցուցանիշները վկայում են հասարակության նկատմամբ ագրեսիվ տրամադրվածության և պսիխոպատիզացիայի բարձր մակարդակի մասին:

FPI հարցարանի միջոցով ստացված միջին ցուցանիշները

Մայիլբերգերի-Յու.Լ.Խանինի ռեակտիվ (իրադրային) և անձնային տագնապայնության սանդղակով իրականացված հետազոտությանը մասնակցել է նույն ընտրանքը՝ 71 դատապարտյալ: Այս հետազոտությամբ պարզվել է, որ կյանքի և առողջության դեմ ուղղված հանցագործություններ կատարած անձանց շրջանում բարձր է անձնային տագնապայնությունը (այս բնութագիրը դրսևորվում է նրանց 71%-ի մեջ):

Չ.Գ. Մայիլբերգերի-Յու.Լ. Խանինի տագնապայնության ռեակտիվ/իրադրային/ և անձնային սանդղակի արդյունքները

Ատենախոսության երրորդ՝ «Հակահասարակական վարքի սուբյեկտիվ գործոնների նախագուշացման ուղիները» գլխի առաջին դրվագում ներկայացված են սուբյեկտիվ գործոնների գենեզիսի հոգեբանական առանձնահատկությունները: Հակահասարակական վարքը անձի սոցիալական վարքի (սոցիալական դիրքորոշումների, արժեքային կողմնորոշումների և այլն) քրեականացման արդյունք է և դրա գենեզիսը հատկանշվում է նրանով, որ վարքի պարզունակ խախտումներից հետզհետե կազմավորվում են օրենքը խախտելու, դրա նկատմամբ ոտնձգություններ կատարելու, այդ թվում՝ հանցավոր վարքագիծ դրսևորելու միտումները: Ատենախոսության երրորդ գլխի երկրորդ պարագրաֆում խոսվում է օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոնների հարաբերակցության մասին, համաձայն որի հակահասարակական վարքի օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ (կամ հոգեբանական) պատճառները գտնվում են հոգեբանական հարաբերակցության մեջ: Հոգեբանական պատճառները իրենց գենեզիսում օբյեկտիվ պայմանավորվածություն ունեն, այսինքն՝ օբյեկտիվ անբարենպաստ (քրեածին, կոնֆլիկտային) պայմանների, հանգամանքների և իրադրությունների ազդեցության տակ աստիճանաբար կազմավորվում է (կամ առանձին դեպքերում ձևավորվում է) իրավազանց, քրեածին, այնուհետև և հանցածին անձը և նրա ասոցիալ, հակահասարակական վարքը: Հանցագործության օբյեկտիվ պատճառները անձին դրդում են հանցարարքի՝ միջնորդավորվելով նրա հոգեբանական առանձնահատկություններով, որոնց բացակայության դեպքում նա չի խախտում օրենք ու բարոյականություն: Երրորդ գլխի երրորդ պարագրաֆում տրվում են սուբյեկտիվ գործոնների նախականիման հոգեբանա-քրեաբանական պայմանները և կարևորվում են հանցավորության, ընդհանրապես իրավախախտումների սոցիալական կանխման կազմում վաղ հոգեբանական կամ սոցիալ-հոգեբանական կանխումը, որին համարժեք պետք է մշակվեն կրթա-դաստիարակչական և ուղղիչ-դաստիարակչական միջոցառումներ: Այնուհետև ներկայացվում են մեթոդական հանձնարարականներն ուղղված են հակահասարակական վարքի սուբյեկտիվ գործոնները նախագուշացնելու, կանխելու համար:

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հետազոտության արդյունքների հոգեբանական վերլուծությունը թույլ է տալիս անելու հետևյալ եզրահանգումները.

- Կարելի է առանձնացնել հակահասարակական վարքի (հանցագործության) դրսևորմանը նպաստող սուբյեկտիվ գործոնների

հետևյալ խմբերը. ա/ կոզնիտիվ գործոններ (պատկերացումները հանցագործության վերաբերյալ), դիրքորոշումներ, բ/ մոտիվացիոն գործոններ (պահանջումքներ, դրդապատճառներ, կյանքի իմաստավորվածություն, արժեքներ), գ/ անձի անհատական առանձնահատկություններ (բնավորություն, խառնվածք), հուզական գործոններ (տագնապայնություն, ագրեսիվություն):

- Հակահասարակական վարքին նպաստող սուբյեկտիվ գործոնները կարելի է բաժանել երկու խմբի՝ գործոններ, որոնք ընդհանուր են տարբեր բնույթի հանցագործություններ կատարած անձանց և սուբյեկտիվ գործոններ, որոնք բնորոշ առանձին հանցագործությունների:
- Տարբեր բնույթի հանցագործություններ կատարած անձանց բնորոշ են հետևյալ ընդհանուր բնութագրերը. կյանքի անիմաստության զգացումը, էքստերնալությունը՝ որպես անձի հասունության, ինքնաքննադատականության և սեփական արարքների համար պատասխանատվության ցածր մակարդակները պայմանավորող գործոն, նյութական բարեհարմարությունը ընդունումը որպես գերարժեք և բարձր ռեակտիվ ագրեսիվությունը:
- Բարձր անձնային տագնապայնությունը բնորոշ է կյանքի և առողջության դեմ ուղղված հանցագործություններ կատարած անձանց:
- Անձի հակահասարակական գործունեության կամ կոնկրետ արարքի կողմնորոշման հիմքում առկա է պատկերացումների յուրահատուկ համակարգ, տեսություն, որով անձն իր և ուրիշների համար տրամաբանորեն հիմնավորում է, ռացիոնալիզացիայի է ենթարկում, արդարացնում է տվյալ արարքը կամ գործունեությունը: Հենց այդ պատկերացումների համակարգի միջոցով է անձը «հանում» տվյալ հանցագործությունն իրականացնելու բարոյական արգելքը:

Ատենախոսության հիմնական դրույթները արտացոլվել են հեղինակի հետևյալ հրապարակումներում.

1. Հանցագործության սուբյեկտիվ գործոնների ուսումնասիրությունը որպես հոգեբանական հիմնախնդիր //Իրավունք հրատարակչություն, Օրենք և իրականություն N 4 /150/, Երևան 2008թ. էջ 40-41

2. Հանցագործի անձնային գործոնների ուսումնասիրությունը իրավաբանական հոգեբանության մեջ //Ասողիկ հրատարակչություն, Կանթեղ N 2 /35/ Երևան 2008 էջ 212-217//

3. Հանցավոր վարքի սուբյեկտիվ նախադրյալների ուսումնասիրությունը //Զանգակ-97 հրատարակչություն Մանկավարժության և հոգեբանության հիմնախնդիրներ N 1 Երևան 2008 էջ 132-137//

4. Հանցագործության սուբյեկտիվ կողմի հետազոտության տեսական հիմքերը //Զանգակ-97 հրատարակչություն Հոգեբանությունը և Կյանքը N 3-4 Երևան 2008 էջ 69-73//

5. Հանցավոր վարքի օբյեկտիվ եւ սուբյեկտիվ գործոնների հարաբերակցությունը: «Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության իրավաբանական ինստիտուտ» ՊՈԱԿ հրատարակչություն Արդարադատություն N 32 Երևան 2016, էջ 51-54

6. Հանցավոր վարքի նախադրյալների ձևավորումը: «Աստղիկ գրատուն» հրատարակչություն Օրինականություն N91, Երևան 2016, էջ 19-22

ОВСЕПЯН ЛИЛИТ ДАВИДОВНА

СУБЪЕКТИВНЫЕ ФАКТОРЫ АНТИОБЩЕСТВЕННОГО ПОВЕДЕНИЯ И ПУТИ ИХ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.03. “Социальная психология (межличностные отношения, семейная, возрастная, педагогическая, групповая деятельность)”.

Защита диссертации состоится 12 сентября 2019 года в 12⁰⁰ ч. на заседании специализированного совета по психологии 064 ВАК по присуждению ученых степеней при Армянском государственном педагогическом университете им. Х.Абовяна по адресу: Ереван, 0010, ул. Тигран Мец, 17.

РЕЗЮМЕ

Актуальность диссертационного исследования подтверждается тем, что, хотя о субъективных или психологических элементах асоциального поведения по разным поводам упоминается в ряде трудов психологов и юристов, однако этот вопрос еще не стал предметом монографического исследования. Поскольку для понимания причин, мотивов асоциального поведения, организованной и целенаправленной борьбы против него очень важно изучение субъективной стороны такого поведения и установление соотношения между ней и объективной стороной преступления, субъективные факторы стали предметом исследования в нашей диссертации.

Объект исследования: Субъективные факторы, которые обуславливают антисоциальное поведение.

Предмет исследования: Субъективные факторы антиобщественного поведения, которые являются общими для лиц совершивших разные рода преступление.

Цель исследования: Изучение субъективных факторов антисоциального поведения.

Основные задачи исследования:

1. Проанализировать содержащиеся в юридической и психолого-криминологической литературе исследования, касающиеся субъективных факторов асоциального поведения.
2. Провести сравнительный психологический анализ законопослушного и асоциального поведения и обосновать то, что субъективные составляющие этого поведения являются проблемой для психолого-криминологического исследования.
3. Выделить, классифицировать субъективные факторы асоциального поведения и дать их общую психолого-криминологическую характеристику, а также показать, какие из них преобладают в преступном действии.
4. Провести теоретический анализ соотношения объективных и субъективных факторов, способствующих преступному поведению.

5. На основании психолого-криминологического анализа выделить условия ранней психологической профилактики субъективных факторов преступного поведения.

6. Разработать практические методические рекомендации для предотвращения процесса криминализации личности.

Гипотеза исследования.

Согласно лежащей в основе исследования основной научной гипотезе, в цепи причин асоциального поведения объективные и субъективные факторы находятся во взаимосвязи и взаимообусловленности. Эти факторы представляют собой проблему, нуждающуюся в психолого-криминологическом изучении.

Научная новизна исследования.

Психологии асоциального поведения (которая является областью юридической психологии) сегодня посвящено очень мало полноценных, монографических исследований. Любое исследование, относящееся именно к психологической стороне такого поведения, является своеобразным научным открытием на пути решения данной проблемы. Научная новизна исследования, главным образом, состоит в том, что, хотя отдельные элементы преступного поведения определенным образом освещены (асоциальная позиция – К.Е.Игошев, установка криминогенного поведения – С.Дж.Арзумян, мотив преступности – В.Н.Кудрявцев и так далее), однако попытка представить полную картину субъективных составляющих подобного поведения предпринимается именно в данной диссертации.

Теоретическая и практическая значимость исследования.

Теоретическое значение исследования состоит, в частности, в том, что полученные теоретические положения могут оказать существенное содействие обогащению и становлению психологической теории отклоняющегося (девиантного) поведения, что сделает борьбу против преступности более целенаправленной и эффективной, и одним из основных ее элементов мы считаем предотвращение, предупреждение процесса деморализации личности.

Знание особенностей возникновения и развития личностных или психологических факторов предоставит возможность родителям (особенно в неблагоприятных семьях), воспитателям и педагогам вовремя выявить негативные изменения, происходящие с личностью и поведением ребенка.

Структура работы.

Диссертация состоит из введения, трех глав, выводов, списка литературы и приложений. Объем работы составляет 137 страниц, без приложений–128 страниц.

По теме диссертации опубликовано 6 статьи.

HOVSEPYAN LILIT

SUBJECTIVE FACTORS OF ANTISOCIAL BEHAVIOUR AND WAYS TO PREVENT THEM

Dissertation for pursuing a degree of candidate of psychological sciences in speciality 19.00.03. “Social Psychology (interpersonal relationships, family, age, pedagogical, group activity)”.

The defence of this thesis will take place at 12⁰⁰ o'clock on September 12th, 2019 at the session of Degree Awarding commission 064 specializing in Psychology of the Higher Attestation Committee of the Republic of Armenia at Armenian State Pedagogical University after Khachatur Abovyan.

Address: Tigran Mets street 17, Yerevan, the Republic of Armenia.

SUMMARY

Actuality.

The relevance of the research is supported by the fact that, though subjective or psychological elements of antisocial behavior on several occasions are referred to in a number of works of psychologists and lawyers, the issue has not yet become the subject of monographic study. As it is very important to understand the causes, motives of antisocial behavior, and organized and purposeful struggle against it, for the study of the subjective side of such behavior and relations between it and the objective side of the crime, therefore subjective factors have become the subject of research in this thesis.

The object of the research. The subjective factors that are the reason for antisocial behavior.

The subject of the research. Subjective factors of antisocial behavior that are common for persons committed different types of crimes.

The purpose of the research. a) Study of the elements of subjective or psychological aspect of antisocial behavior (especially elements of a crime), b) classification and description of their place and role in the structure of the criminal act, as well as c) the development of recommendations for the prevention and overcoming them.

Main issues of the research are:

1. To analyze the researches contained in the legal, psychological and criminological literature, regarding the subjective factors of antisocial behavior.

2. To conduct a comparative psychological analysis of law-abiding and antisocial behaviors and to substantiate that the subjective components of this behavior are a problem for psychological and criminological research.

3. To highlight and classify the subjective factors of antisocial behavior and to give their overall psychological and criminological characteristics, as well as to show which of them prevails in a criminal action.

4. To conduct a theoretical analysis of the relation between the objective and subjective factors which contribute to criminal behavior.
5. Based on the psychological and criminological analysis to highlight the conditions of early psychological prevention of subjective factors of criminal behavior.
6. To draw practical guidelines for preventing the process of criminalization of an individual.

Hypothesis of the research.

According to the main scientific hypothesis, underlying the research, objective and subjective factors are interrelated and interdependent in the chain of causes of antisocial behavior. These factors are a problem which need psychological and criminological study.

Scientific novelty of the research.

The psychology of antisocial behavior (which is the area of legal psychology) today is dedicated to very few complete monographs. Any research relating specifically to the psychological side of such behavior is a unique scientific discovery on the way of solving this problem. The scientific novelty of the research is mainly considered to be the fact that, although certain elements of criminal behavior in a certain way are clarified (asocial position - K.E.Igoshev, position of criminogenic behaviors - S.J.Arzumanyan, crime motive - V.N.Kudryavtsev etc.), an attempt to present a complete picture of the subjective components of such behavior is undertaken in this thesis.

Theoretical and practical significance of the research.

The theoretical value of the research is, in particular, that the theoretical provisions can have a significant contribution to the enrichment and formation of the psychological theory of deviant (deviant) behavior, which will make the fight against crime more targeted and effective, and we consider one of its basic elements to be the prevention of the process of demoralization of an individual.

The knowledge of peculiarities of emergence and development of personal or psychological factors will give an opportunity to parents (especially in unfavorable families), educators and pedagogs to reveal the negative changes that occur with the personality and child's behavior on time.

Structure of the thesis.

The thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, bibliography and appendices. The volume of the work is 137 pages without annexes Page -128.

Six articles have been published on the subject of the thesis.

